

Eserin orijinal adı:

Marxist Economics:

A Handbook of Basic Definitions

Chippendale, Resistance Books, 1998.

Yordam Kitap: 45 ♦ **Marksist İktisat El Kitabı** ♦ ISBN 978-9944-122-37-5

Çeviri: Nail Satlıgan ♦ *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç

Sayfa Düzeni: Gönül Göner ♦ *Birinci Basım:* Haziran 2008

İkinci Basım: Ağustos 2010 ♦ *Üçüncü Basım:* Haziran 2014

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09

W: www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti. (Sertifika No: 12028)

İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44

Başakşehir - İstanbul

TEL: 0212 5650122 - 0212 5650255

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	9
1. METALAR	13
2. KULLANIM DEĞERİ	14
3. DEĞER	15
4. SOMUT EMEK VE SOYUT EMEK	16
5. BASİT EMEK VE KARMAŞIK EMEK	18
6. TOPLUMSAL OLARAK GEREKLİ EMEK	20
7. MÜBADELE – DEĞER BİÇİMİ – GENEL EŞ DEĞER – PARA – DEĞER YASASI	21
8. SERMAYENİN GENEL FORMÜLÜ	25
9. ARTIK DEĞER VE MÜBADELE	26
10. EMEK GÜCÜ VE DEĞERİ	28
11. PEKİ, NEDİR BU YENİ YARATILMIŞ DEĞER?	30
12. ARTIK DEĞER ÜRETİMİ	31
13. BİR TOPLUMSAL İLİŞKİ OLARAK SERMAYE	34
14. DEĞİŞMEZ SERMAYE VE DEĞİŞİR SERMAYE	35
15. MUTLAK ARTIK DEĞER – GÖRELİ ARTIK DEĞER – EKSTRA ARTIK DEĞER	37
16. ÜCRET	41

17. ÜRETİM VE YENİDEN ÜRETİM	42
18. BASİT KAPİTALİST YENİDEN ÜRETİM	44
19. GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN ÜRETİM - SERMAYE BİRİKİMİ	47
20. SERMAYENİN ORGANİK BİLEŞİMİ, SERMAYENİN YOĞUNLAŞMASI VE MERKEZİLEŞMESİ	49
21. YEDEK SANAYİ ORDUSU	51
22. GÖRELİ YOKSULLAŞMA	53
23. KAPİTALİST ÜRETİM TARZININ TEMEL ÇELİŞKİSİ ...	54
24. SERMAYE ÇEVİRİMİ	55
25. SERMAYE DEVRİ	59
26. SABİT SERMAYE VE DOLAŞIR SERMAYE	60
27. YILLIK ARTIK DEĞER ORANI VE SERMAYE DEVRİNİ HIZLANDIRMA YÖNTEMLERİ	64
28. KAPİTALİST ÜRETİM MALİYETLERİ VE KÂR	66
29. KÂR ORANI	67
30. ORTALAMA KÂR ORANININ BİÇİMLENMESİ VE METALARIN DEĞERİNİN ÜRETİM FİYATINA DÖNÜŞMESİ	69
31. KÂR ORANININ AZALMA EĞİLİMİ	75
32. TİCARİ SERMAYE - BANKACILIK SERMAYESİ	76
33. DÖNEMSEL AŞIRI ÜRETİM BUNALIMLARI	79
SÖZLÜKÇE	85

GİRİŞ

Marksist ekonomi politiği incelemenin yerini elbette tutamayacak olsa da, o incelemeyi kolaylaştıracak olan bu el kitabı muhtemelen en çok bir gözden geçirme aracı olarak işe yarayacaktır. El kitabı ilk kez Dördüncü Enternasyonalin Avrupa'daki kadro okulu için geliştirildi.* Sonradan (Avustralya) Demokratik Sosyalist Parti(si)nin kadro okulunda da kullanıldı. Yol boyunca tanımlar ile açıklamaların birçoğu, öğrencilerin karşılaştıkları güçlükler ya da sordukları ek sorular göz önünde tutularak tadil edildi.

Ne var ki Marksist iktisadı incelemenin hâlâ bir anlamı olup olmadığı sorulabilir. Avrupa'nın "komünist" devletlerinin çökmesi ve Çin'in kapitalizm doğrultusunda tuttuğu biraz daha yavaş, ama bir o kadar kararlı yol Marx'ın tahlilini gözden düşürmemiş midir? Keynzcilik veya paracılık ya da neo-liberalizm Marksist iktisadın yerini almamış mıdır?

* Bu "Giriş" in yazarı Allen Myers'ın *Green Left Weekly* dergisinin 332. sayısında (9 Eylül 1998) çıkan "An Aid to Insight" başlıklı tanıtma yazısının ilk cümlesi şöyle: "Resistance Books'un yayımladığı *Marksist İktisat El Kitabı: Temel Tanımlar*, ilk kez ünlü Belçikalı iktisatçı Ernest Mandel ile İngiliz iktisat yazarı Alan Freeman tarafından Dördüncü Enternasyonalin Avrupa'daki kadro okulu için geliştirildi." (çevirenin notu)

Aslında Marx, “komünizm”in 20. yüzyıl sonundaki akıbetini her nasılsa bilebilmiş olsaydı bile *Kapital*’in sayfalarında hiç denecek kadar az değişiklik yapardı. Bilimsel sosyalizmin kurucuları, birincil görevlerini, proletaryaya, kapitalizmi yıkmak için gerek duyduğu düşünsel araçları sağlamak olarak görüyorlardı; bu mücadelenin rotasını en genel anlamda öngörmekten başka her şey, mücadelenin sonucu önceden belirlenmiş olmadığı için onların tasarılarının dışında kalıyordu.

Marx ile Engels devrimci kabarmayı çekilmenin izleyebileceğinin tamamıyla farkındaydı; hem 1848 devriminin ve Paris Komününün hem de daha az önemli sayısız muharebenin derslerini dikkatle incelemişlerdi. Komün – dünyanın ilk işçi hükûmeti – kapitalist gericilikçe ezilmeden önce topu topu 70 gün sürmüştü. Ekim Devrimi’nin kurduğu ikinci işçi hükûmeti 70 yıldan çok ayakta kaldı. Yeni devrimler olacak, bunlar çıkarılacak dersler bakımından öncekilerden zengin olacaktır.

Marx’ın ekonomi politiğinin hâlâ bu kadar geçerli olmasının sebebi neyse, yeni devrimlerin patlak vereceğinden emin olabilmemizin sebebi gene odur. Sermayenin, Marx’ın bir buçuk yüzyıl önce soruşturmaya başladığı temel “hareket yasaları”, kapitalizmin yüzey

özelliklerinde meydana gelen bir yığın değişmeye ve nadiren meydana gelen daha esaslı gelişmelere (bunlardan en önemlisi emperyalizmin ortaya çıkışıdır) karşın, modern kapitalizmde işlemeye devam ediyor. Nitekim *Kapital*'e ilk kez yaklaşan araştırmacı, modern olaylara sağladığı içgörüler karşısında her zaman hayrete düşer; bu, kendi başına, Marx'ın tahlilinin ne kadar isabetli olduğuna ve derinlemesine nüfuz ettiğine tanıklık eder.

Alternatif iktisat okullarına gelince, çoğu, Marx'ın, saygıya değer bulmayarak “bayağı iktisat” diye nitelendirdiği akımın üstüne çıkmaz. Bu, temelde yatan nedenleri açıklamakla değil, üretim sürecinin yüzey özelliklerinin sermayecinin zihninde yarattığı izlenimleri sistemleştirmekle uğraşan yok-bilimdir. Tipik olarak ebedî ve toplum dışı “üretim faktörleri” ile – hatta daha kötüsü, “ihtiyaçlar”dan başka bir şeye sahip olmayan soyutlanmış bireylerle – işe başlayıp, gözlenen ücret, kâr, faiz ve rant oranları için deneye dayalı kuralların ne olduğunu tartışmanın ötesine asla geçmez.

Marksist olmayan modern iktisadın sürekli yüzeyselliliğinin en açık kanıtı “mikro-makro” ayrımının üstesinden gelmekteki aczidir: Bireysel ve derneşik davranış için bu sözde bilim, iki bambaşka tahlil ve

açıklama kümesine sahiptir ve ikisini birbirine bağlamanın olanağı yoktur. Marx'ın tahlilinde elbette böyle bir ayırım söz konusu değildir.

Marx'ın en azından bir yüzyıldır “modası geçmiş” ilan edildiğini hatırlatalım. Bunu yapan iktisatçıların isimlerini ve fikirlerini şimdi uzmanlardan başka kimse tanımıyor. Marx'ın çığır açan yapıtının, daha yakın zamanlarda peydahlanmış gelip geçici heveslerden de daha uzun ömürlü olacağına kesin gözüyle bakılabilir.

Allen Myers

1998 Haziranı

1. METALAR

Meta her şeyden önce insanın bir ihtiyacını karşılayan, ikinci olarak da, birinin kendi bireysel tüketimi için değil, mübadele (satış) amacıyla üretilen bir insan emeği ürünüdür.

Meta üretimi kapitalist üretimden eskidir. Feodal toplumun dağılma döneminde basit meta üretimi kapitalist üretimin doğuşunun temelini oluşturmuştu.

Basit meta üretiminin unsurları şunlardır:

- Verili bir üretimde uzmanlaşmış olan bağımsız üreticilere dayalı toplumsal bir iş bölümü;
- Üretim araçları ve emek ürününde özel mülkiyetin varlığı.

Bunun kapitalist üretimden farkı şuradadır: Basit meta üretiminin temeli, metaları üretenlerin **bireysel emeğidir**. Ama özel mülkiyete dayanması, köylüler ile zanaatçıların bir bölümünün servet edinmesine, başkalarının ise bütün varlıklarını yitirmelerine yol açar. O hâlde basit meta üretiminin (küçük meta üretimi) kapitalist ilişkilerin gelişmesinin kökünde yattığını söyleyebiliriz.

Kapitalist sistemde **meta üretimi genelleşmiş bir biçimde hâkimdir**. Emek ürünü, üretim araçları ve emek gücü hep birer meta hâline gelmiştir.

Marx, kapitalizmi genelleşmiş meta üretimi olarak incelediği için (örneğin küçük meta üretiminin bir dereceye kadar var olduğu) kapitalizm öncesi toplumların işleyişi konusunda ve meta üretiminin henüz tamamen körelmemiş olduğu kapitalizm sonrası toplumlar konusunda bazı ipuçları verir.

2. KULLANIM DEĞERİ

Bir nesnenin, insanların şu ya da bu ihtiyacını gidermesini sağlayan özellikleri, o nesneyi bir **kullanım değeri** hâline getirir. Kullanım değeri, hangi toplumsal biçime bürünürse bürünsün zenginliğin maddi içeriğini temsil eder. Ne var ki kullanım değeri olan her şey meta değildir. Bir nesnenin meta hâline gelmesi için **satılmak üzere tasarılmış** bir emek ürünü olması gerekir. Dolayısıyla piyasa ekonomisinde kullanım değerinin bir metanın mübadele değerini kapsadığını söyleyebiliriz.

Örneğin bir feodal beyin hizmetinde çalışan kunduracı onun için ayakkabı üretir. Kunduracı, bir aylık alıyor olabilir. Gene de kunduracı meta üretmez.

Emeğinin ürünleri piyasada satılmaz. Yalnızca kullanım değeri üretmiş olur (ama değer de artık değer de üretilmiş olmaz).

Bir ürünün mübadele edilebilmesi için kullanım değerinin olması gerekir. Ne var ki bu, ancak ürünün mübadelesinin bir sonucu olarak **gerçekleşebilir**.

3. DEĞER

Piyasa ekonomisinde mübadele değeri **her şeyden önce** iki ayrı kullanım değerinin karşılaştırıldığı **nicel bir ilişki** olarak görünür (örneğin bir çift ayakkabı ile bir çuval patates). Ayakkabılar bir çuval patatesle mübadele edilme amacıyla piyasada denendiğinde bunun anlamı, o bir çuvala **değer** olduklarıdır.

Ne var ki farklı metallerin kullanım değerleri, nitelikçe farklı oldukları için nicel bir karşılaştırmaya doğrudan doğruya tabi tutulamaz. Bu kullanım değerlerini mübadele sırasında karşılaştırılabilir kılan **tek ortak özellik** hepsinin **emek ürünü** oluşudur. O hâlde bir çift ayakkabı ile bir çuval patates arasındaki eşitliğin temelinde bunları üretmek için harcanan **toplumsal emeği** buluruz. Demek ki değer metalleri üretmek için gerekli olan toplumsal emeğin dolaylı bir ölçüsüdür.

Metanın mübadele değeri onun değerinin ifade biçimidir.

4. SOMUT EMEK VE SOYUT EMEK

Öyleyse meta ikili bir karakter sergiler: kullanım değeri ve değer. Bu ikili karakter, ona katılan emeğin ikili karakteriyle belirlenir.

Emek türleri kullanım değerleri kadar birbirinden farklıdır. Öyleyse her bir kullanım değeri, belirli bir emek türünü temsil eder. Emek, belirli bir biçimde harcandığı zaman **somut emeği** temsil eder (demek ki **somut emek** ile **kullanım değeri** arasında bir teka-bül vardır: kunduracılık ayakkabılara, çiftçilik patateslere tekabül eder).

Mübadele oluştuğunda, metalar arasında yapılan karşılaştırma, farklı somut emek biçimlerinin “benzeştirilip” eş değerli sayıldığı anlamına gelir. Onun için farklı somut emek biçimleri, **ortak bir özelliğe** sahiptir. Her türlü somut emeğin ortak paydasının ifadesi küçüklü büyüklü bir **enerji harcamasıdır**. Meta-yı üretenlerin emeği, genel olarak insanların emek gücünün harcanması olarak ele alındığında (somut biçiminden soyutlanarak) **soyut emek** adını alır. **Soyut emek**, metanın **değerini** belirler.